

דברי תורה

מאת נ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

שנאמרו בליל ה' החנוכה תשפ"ב לפ"ק

יוצא לאור ע"י מכון מעדני מלך וויזן - גליון אלף רס"ד

עליהם גם פסול יוצא, ועל כן הגם טומאה הותרה בציבור, אבל פסול יוצא לא הותרה, ולא היו יכולין להדליק בשמן טמא הללו.

אך לפי זה יקשה להיפוך, דאם כן גם הפך שמן שמצאו נפסל ביוצא, ואיך הדליקו ממנו. וצריכין לומר דפך שמן זה לא היה מהקדש, אלא שמנו הפרטי של הכהן גדול שהכינו לצורך מנחת חביתין, ולכן החתימו בחותמו להודיע שאין זה קודש, וממילא לא נפסל השמן ביוצא, כאשר נפקע קדושת הבית, כי זה היה שמן חולין, ושפיר היו יכולין להדליק ממנה, ועל כן הצריכו חז"ל להשמיענו שזה היה מונח בחותמו של כהן גדול, דאם היה שמן שנחתם מהממונים הרי היתה נפסל ביוצא.

אמנם הרי דעת הרמב"ם (ה' שחיטה ב-ג) דכל חולין אסור להכניסן לעזרה, אפילו בשר שחוטה או פירות ופת ע"ש. ומקורו בגמרא (מנחות קו:), ואם כן איך הכניס הכהן גדול פך שמן חולין לעזרה. אך במדרשים מבואר שהפך שמן מצאווה מונח תחת המזבח בהשיתין, ואם כן יש לומר דבשעה שבנו את המזבח הטמינו זאת תחתיו, כי הנביאים שביניהם ידעו כי יבוא זמן שהאויבים יכנסו בה, ויבואו פריצים ויחללוהו, וממילא יופסלו כל השמנים שבתוכה, על כן גזרו פך שמן שיהיה להם לעת מצוא. וביתר ביאור, כי השיגו שראשית שיקוצם בבית ה' תהא בהקרבת קרבנות על המזבח לעבודה זרה, כמו שהיה באמת, וממילא יהיו מוכרחים לנתוך את המזבח ולבנותה מחדש, וכמו שאמרו (מדות א-ה) מזרחית צפונית בה גזרו בית חשמונאי את אבני המזבח ששקצום אנשי יון, שלא יכלו לאסרה אלא בשביל דכתיב ובאו בה פריצים ויחללוהו (עבודה זרה נב:), וממילא גם השמן יופסלו, על כן גזרו תחת המזבח פך שמן למנורה, ויהיו יכולים להשתמש בפך זה. ואם כן הכניסו זאת תחת המזבח עוד קודם שנתקדש הבית בקדושתה, בעת בנין המזבח, ושפיר היו יכולין להכניסה לעזרה, כי עדיין לא נתקדש הבית.

ואם כן עצם הטמנת פך זה תחת המזבח מאה ושבעים שנה קודם הנס דחנוכה, וימצאו אותה בעת נתיצת המזבח, זה לעצמו פלא גדול, שראוי לקבוע עבורה זכר, על כן תיקנו להדליק נר חנוכה גם ביום ראשון, על מציאת הפך ההוא בדרך פלא.

וזהו שמרמו הכתוב, 'על פתחינו כל מגדים', זו נר חנוכה שמדליקין על הפתח. ותקשה לך על מה תיקנו אותה שמונה ימים, הא ביום הראשון לא היה נס. ועל זה אמר כי הימים הללו נקבעו על 'חדשים', הנס שנתחדש בכל יום ויום שנתמלא הפך או המנורה, 'וגם ישנים', על מציאת הפך של שמן ישן שהיה תחת המזבח, אשר 'דודי צפנתי לך', שהיה צפון וטמון שנים רבות שיהיה להם לעת מצוא, ושפיר מדליקין שמונה ימים.

הדודאים נתנו ריח ועל פתחינו כל מגדים, חדשים גם ישנים דודי צפנתי לך (שיר ז-ה). ובמדרש דרשוה על ענין נר חנוכה, על פתחינו כל מגדים, שמצוה להניחה על פתח ביתו ע"כ. ויש להבין קשר הדברים עם רישא דקרא, הדודאים נתנו ריח, ועם סיפא דקרא, חדשים גם ישנים דודי צפנתי לך.

ונראה דהנה בנס זה של חנוכה (שבת כא:) האריכו המפרשים בקושיות רבות. חדא, למה קבעו חנוכה שמונת ימים, הא ביום הראשון לא היה נס, דהיה להם פך שמן להדליק יום אחד. שנית, הא טומאה הותרה בציבור (יומא ו:), ואם כן יכולין להדליק בשמן טמא. שלישית, איך נתמאו כל השמנים, הא משקי בי מדבחיאי דכן (פסחים יז:), ואי אפשר לטמאם (מור וקציעה סימן תרע). רביעית, שמצאו פך שמן מונח בחותמו של כהן גדול. והקשו בתוספות (שם ד"ה שהיה) הלא עדיין יתכן שנטמא השמן בהיסט שגורו על הנכרים להיות כזבים (נדה לד:), ותירצו שהיה מונח בחותם בקרקע שלא הטיטו הכלי ע"ש. חמישית, קושיית המרחשת (בקונטרס מנחת חינוך, בסוף ספר עולת שמואל), דהא מבואר במלחמות (עבודה זרה נב:) שכאשר באו בה פריצים וחללוהו, יצאה כל בית הבחירה מקדושתה על ידם ונעשה חול. ואם כן הרי כל השמנים במקדש נפסלו ביוצא, כיון שהמקדש נעשה חול, ואיך הוכשר הפך שמן להדלקה, שהרי נפסל ביוצא. וכבר דברנו בזה, דדבר המונח בכלי שרת, הכלי שרת מצילו מפסול יוצא (גור אריה יהודה סימן ד ס"ק נה:), וכיון שהשמן היה מונח בפך של כלי שרת, לכן לא נפסל ביוצא ע"ש. (עיי' בשמן ראש ליל זאת חנוכה תשע"ט). אבל זה אינו, דלגבי הכלי שרת בודאי לכולי עלמא אית להו דפקעה קדושתה כאשר באו בה הפריצים, ולכן נפקע קדושת המזבח, ואם כן ליכא כלי שרת להציל. ששית, שאמרו שהיה מונח בחותמו של כהן גדול, הלא עבודת השמנים היו עליה ממונים שונים שעשאוהו, ואין זה מעבודת הכהן גדול. ואם שיתכן שאתרמי שהכהן גדול היה לו שם פך שמן בחותמו, לאיזה צורך הודיעו לנו חז"ל איזה חותם היה עליה, אם זהו מהכהן גדול או משאר הכהנים.

ונראה דמה שהדגישו שהיה מונח בחותמו של כהן גדול דייקא, יש לומר כי באמת הקשו למה הוצרכו לנס, הא טומאה הותרה בציבור. ויש לומר דקושיא זו מתורצת בקושיא האחרת, איך נטמאו השמנים בכלל, הא משקי בי מדבחיאי דכן, ולא מקבלת טומאה. ותירצו דכיון דבאו בה פריצים וחללוהו, אין כאן עוד קדושת המקדש, ונפקעה קדושת השמן לחולין, ושפיר יכולין לטמאותה (עיי' מור וקציעה שם). אך לפי זה שמקום המקדש נעשה חול, אם כן נפסלו השמנים ביוצא, כמו כל הקדשים שהוציאו אותן מהעזרה ולחוץ שנפסלו. ואם כן בהשמנים שטימאו נתהווה

וביאר בעץ יוסף מה שאמר טהרה יש בך, כי באמת הריח נשאר בה בטבע הפנימי, רק שהיא כל כך בהסתר עד שהאדם הגשמי אינו מריח בה, זולתי מי שיש בו הטהרה הפנימית. ובמהרש"א שם ביאר, כי טהרה היא דבר רוחני, בטלה טעם וריח שהוא דבר רוחני, כמו שאמרו (ברכות מג): כל הנשמה תהלל י"ה (תהלים קנ-ו), איזו דבר שהנשמה נהנה ממנו הוי אומר זה ריח. וזה שאמר לו טהרה יש בך, כמו שאומרים נשמה שנתת בי טהורה היא וכו' ע"כ.

ובגמרא (סנהדרין צג) מלך המשיח מורח ודאין דכתיב (ישעיה יא-ג) ולא למראה עיניו ישפוט, ושפט בצדק דלים והוכיח במישור לענוי ארץ. בר כוזבא מלך תרתין שנין ופלגא, אמר להו לרבנן אנא משיח. אמרו ליה במשיח כתיב דמורח ודאין, נחזי אנן אי מורח ודאין, כיון דחזויהו דלא מורח ודאין, קטלוהו ע"כ. הרי לנו גדול כח הטהרה, שזה נרגש בטעם וריח.

ובזה הבנתי שיחת קודש של תלמידי חכמים הצריכין לימוד, שסיפר לי הרבני החסיד מו"ה אברהם שמעון רייך ז"ל שהיה משמש בקודש אצל הרה"ק מוהר"א מבעלזא זי"ע בהיותו בפעסט בימי המלחמה. ופעם בא רבו הרה"ק בעל דברי יואל מסאטמאר זי"ע לעיר נייפעסט, וצוה לו מרן מבעלזא זי"ע שילך לשבות את השבת בצל רבו, וביקש ממנו למסור לו פריסת שלום, ויאמר לו שהוא מברכו 'שהמאכלי שבת יהיו מבושמים אצלו'. ונהנה מרן מסאטמאר זי"ע מתוכן הברכה. והענין הוא כי בשבת יורדת למטה כח קדושה, ויברך אלקים את יום השביעי ויקדש אותו (בראשית ב-ג), והזוכה להשיג קדושתה וטהרתה, אזי המאכלי שבת מריחין ומוטעמים במדה גדושה, והו עומק הברכה שהמאכלי שבת יהיו מבוסמים. ושורש הדברים מצינו בגמרא (שבת ק"ט). דאמר ליה קיסר לרבי יהושע בן חנניא מפני מה תבשיל של שבת ריחו נודף, אמר לו תבלין אחד יש לנו ושבת שמו, שאנו מטילין לתוכו וריחו נודף. אמר לו תן לנו הימנו. אמר לו כל המשמר את השבת מועיל לו, ושאינו משמר את השבת אינו מועיל לו ע"כ.

ומענה יש לומר שבשעה שפתחו הפך שמן יצא ממנה ריח טוב מאד, הרבה יותר מריח שאר שמנים, והכהנים הקדושים שרוח טהרה היתה בהם, הריחו ממנה ריח נפלא, וזה היה לסימן שרוח טהרה יש בתוכה, כי טומאה נוטלת הריח והטעם, ובשמן זה ניתוספה ריח טוב. ועל כן אמר הכתוב לרמוז על שמן של הפך בנס חנוכה, 'לריח שמניך טובים', שהיה בהשמן ההוא ריח טוב, ומזה ידעו והכירו שטהורה היא, ויכולין להוריק אותה להדליק ממנה המנורה, ו'שמן תורק שמך', ועל כן עלמות אהבוך.

ולכן כאשר הכתוב משבח מצות נר חנוכה, 'על פתחינו כל מגדים', ותקשה לך מנא ידעי שהשמן של הפך טהורה. על כן מתחיל הכתוב 'הדודאים נתנו ריח', שהפך שמן שהמציא לנו דודנו נתנו ריח טוב, וזה לא יתכן אלא כאשר רוח טהרה בתוכה, ושפיר הדליקו ממנו, ולכן על פתחינו כל מגדים. ותיאר שמן ההוא בשם 'מגדים', כי הטעם והריח עולה בקנה אחד, שטהרה בטלה טעם וריח, ואם כן בשמן הנס היה בה גם טעם מגדים.

*

וזהו שרמזו חז"ל שהיה מונח בחותמו של כהן גדול, כי הכהן הגדול ההוא שהכין פך שמן זו, היה קדושתו וטהרתו במדה גדושה, וחותרו של אותו כהן לא נפגם, ועל כן כיון שטהרה היה בו, התגלה ריח השמן ההוא במדה גדושה, עד שהיו ריח שמניך טובים, ומזה הכירו שלא נטמא השמן, אלא רוח טהרה שורה בו, וטהרה מוציאה הריח שבתוכה להיות לה ריח טוב, ועל כן שפיר הדליקו ממנה. ■

ועתה נבוא לבאר ראשית הכתוב הדודאים נתנו ריח, דהנה כבר דברנו ביום ראשון, שקבעו חז"ל לברך ברכת שעשה נסים על נס דחנוכה, דלכאורה תקשה הלא עשרה נסים נעשו לאבותינו בבית המקדש (אבות ה-ד), ואיתא במשנה (ברכות נד) הרואה מקום שנעשה בו נסים לישראל אומר ברוך שעשה נסים לאבותינו במקום הזה. ועם כל זה הרואה מקום המקדש, מקום שנעשו בו נסים תמידיים אינו מברך. ועל כרחק דאין מברכין רק על נס שנעשה לצורך טובת גופו של אדם, משיעבוד לגאולה, או ממות לחיים, ולא על נסים שנעשו לצורך עבודת המקום, ואם כן למה יצתה נס דחנוכה, שנעשה נס לעבודת הדלקת המנורה, שמברכין עליה.

ויש לומר דהנה בפני יהושע (שם ד"ה מאי חנוכה) כתב לתרץ הקושיא דלמה הוצרכו להנס דשמן, דכיון דטומאה הותרה בציבור, אפילו הדורי לא מהדרינן לעשות בטהרה (יומא ה), ויכולין להדליק בשמן טמא. ותירץ דעיקר הנס לא נעשה אלא להודיע להם חיבת המקום עליהם, כדאשכחן שנעשה זה הנס תמיד (אבות ה-ב) שלא נמצא פסול בעומר ובשתי הלחם, והואיל ואיתרחיש להו ניסא בעיקר הענין שנגאלו גאולה שלימה מיד מלכות יון הרשעה, שהיו אומרים לישראל כתבו על קרן השור שאין לכם חלק באלקי ישראל, וגזרו כמה שמדיות, ועכשיו שנגאלו ונעשה להם נס גדול ששלטו בשונאיהם, לכך נעשה להם גם כן נס זה בענין הנרות שהוא עדות לישראל שהשכינה שורה בהם, כדררשי נמי לענין נר מערבי (שבת כב). אלא שלאחר מיתת שמעון הצדיק, אפילו נר מערבי לפעמים היה כבה והולך (יומא לט), לכך נעשה להם נס בזה הענין ממש באותן הימים, שהיה עת רצון, להודיע שחזרו לחיבתן הראשונה ע"כ. ומעתה שונה נס חנוכה משאר העשרה נסים שנעשו במקדש שהיו לצורך עבודת המקדש וכבודו, ולא נעשו לישראל אלא לשם ה', על כן אין זה מקום שנעשה בו נסים 'לישראל'. אבל נס זה דנרות נעשה רק לחיבתן של ישראל, שהרי היה להם שמן טמא דראוי להדליק לכתחלה, על כן שפיר תיקנו לעשות זכר לנס זה האחרון שנעשה לצורך 'חיבתן של ישראל בעיני ה'.

והנה אהבת ה' לישראל, וכנגדו אהבת ישראל לקונם, מתאר הכתוב (שיר ג-א) אני לדודי ודודי לי, שאהבה וחיבה שבינינו הם אהבת דודים, כי טובים דודיך מיין (שם א-ב). ומגודל אהבה זו נעשה נסים לישראל בימי החשמונאים שחזרו לישראל לחיבתן. ועל כן התחיל 'הדודאים' נתנו ריח', בנס זה של חנוכה נתעלה אהבת הדודים לעיני כל, ונתנו ריח. ואם כן נס זה לא הוי דומיא שאר הנסים שבמקדש שלא היו לצורך חיבת ישראל אלא לכבודו של מקום, ונס זה נעשה להראות גודל אהבתנו, ולכן תיקנו על נס זה במיוחד, 'על פתחינו כל מגדים', להדליק נר חנוכה על הפתח.

*

ואמר נתנו ריח, כי הכתוב אומר (שיר א-ג) לריח שמניך טובים שמן תורק שמך, על כן עלמות אהבוך. דהנה קשה קושיית התוספות על הפך שמן שמצאו, אולי הסיטו אותו עכו"ם ונטמא. ויש לומר דאיתא בגמרא (סוטה מט) רבי שמעון בן אלעזר אומר טהרה [שפסקה מישראל] בטלה טעם הפירות וריחם. רב הונא אשכח תומרתא דחיוניתא [שמיינה ויש בה ריח טוב ומין תמרים הוא לעצמן], שקלה כרכה בסודריה. אתא רבה בריה, אמר ליה מורחנא ריחא דחיוניתא. אמר ליה בני טהרה יש בך [לפיכך מריחה לך ולא בטל הריח מאצלך], יהבה ניהליה. אדהכי אתא אבא בריה [דרבה בר רב הונא], שקלה יהבה ניהליה. אמר ליה [רב הונא לבריה] בני שמחת את לבי [בטהרתך] והקהיתת את שיני [שהראיתני שאהבתך על בנך יותר מעלי, שנטלת ממני ונתת לו], היינו דאמרי אינשי, רחמי [אהבה] דאבא אבני, רחמי דבני אבני דהו ליה ע"כ.